

Десятерик Вікторія Василівна,
студентка 4 курсу, 6 групи
Інституту підготовки слідчих кадрів
для МВС України Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Проблема захисту прав біженців

Історично біженці відомі ще у стародавньому світі. В міжнародно-правовому вжитку термін «біженці» з'явився після Першої світової війни, під час якої тисячі людей покидали країни через переслідування, надзвичайні обставини, воєнні дії чи були вислані зі своїх країн. Ще більших масштабів цей процес набув під час Другої світової війни, що змусило держави впритул зайнятися вирішенням проблем таких осіб. Поняття біженець запроваджено Конвенцією ООН 1951 р. та Протоколом ООН 1967 р. Під поняттям біженець розуміється особа, яка в силу певних, цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань, і не має певного громадянства, знаходиться поза країною свого попереднього проживання не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань. Постійний ріст локальних і глобальних збройних конфліктів призвів до необхідності не тільки детальної регламентації правового статусу біженців, але і до створення міжнародних структур, профільного характеру.

Офіційно міжнародні зусилля по наданню допомоги біженцям були уперше зроблені в серпні 1921 р., коли Міжнародний комітет Червоного Хреста звернувся до Ліги Націй із закликом допомогти більш ніж мільйону російських біженців, яким довелося залишити свої будинки в ході Громадянської війни в Росії.

Першими верховними комісарами у справах біженців, призначеними Лігою Націй, стали Фрітьоф Нансен (1921–1930 рр.) і Джеймс Макдональд (1933–1935 рр.). У них були різні уявлення про те, як слід підходити до розв'язання проблем біженців, але обидва вони вплинули на подальші міжнародні зусилля по захисту інтересів біженців.

Важливим кроком для вирішення проблеми захисту прав біженців було створення у 1947 р. Міжнародної організації у справах біженців (МОБ) як непостійної спеціалізованої установи ООН. Незважаючи на те що діяльність МОБ обмежувалася наданням допомоги єврейським біженцям, вона була першим міжнародним органом, який займався в комплексі всіма аспектами проблем біженців. У 1952 р. МОБ офіційно припинила своє існування.

У грудні 1949 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила рішення заснувати Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) – спочатку на трирічний термін починаючи з 1 січня 1951 р. Для упорядкування діяльності УВКБ у 1954 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Статут УВКБ, на основі якого Управління повинне здійснювати свою діяльність. Ст. 2 Статуту УВКБ ООН свідчить, що діяльність Верховного комісара "абсолютно аполітична по своєму характеру, вона носить гуманітарний і соціальний характер і торкається, як загальне правило, лише окремих груп і категорій біженців". Були визначені дві головні функції УВКБ ООН: по-перше, забезпечувати біженцям міжнародний захист і, по-друге, прикладати зусилля для знаходження постійних розв'язань проблем біженців шляхом надання державам сприяння в їх добровільній репатріації або асиміляції в нових національних общинах.

Верховними комісарами ООН у справах біженців були: в 1951–1956 рр. Герріт Іан ван Хевен Гудхарт, який будучи Верховним комісаром приклав немало зусиль для збору коштів на потреби приблизно 2,2 млн. біженців, які ще залишалися переміщеними особами по закінченні Другої

світової війни. Він зумів створити для УВКБ ООН набагато більш надійну фінансову базу, а в роботі УВКБ ООН переніс акцент з переселення біженців за межу на інтеграцію їх в Європі. На зміну Герріту Іан ван Хевен Гудхарту прийшов в 1956–1960 рр. Огюст Р. Ліндт. Практично відразу після призначення його на посаду Верховного комісара він зумів мобілізувати зусилля і кошти для надання допомоги 200 тис. угорців, що бігли після повстання в 1956 р. в Угорщині в Австрію і Югославію. Запропонував програму надання допомоги приблизно 260 тис. алжирців, які бігли в Туніс і Марокко під час війни за незалежність Алжіру. Дипломатичне мистецтво, виявлене Ліндтом при урегулюванні цих делікатних ситуацій, в чималій мірі сприяло визнанню багатьма державами УВКБ ООН як всесвітньої організації. У 1960–1965 рр. комісаром став Фелікс Шнайдер, який здійснював контроль за поверненням на батьківщину алжирських біженців з Туніса і Марокко. Ця операція була першою з багатьох крупномасштабних операцій по репатріації і реінтеграції, в яких брало участь УВКБ ООН. Він також заручився підтримкою Генеральної Асамблеї ООН для активізації ролі УВКБ ООН в плані надання "добрих послуг" як посередник між державами під час криз з біженцями у всьому світі. Розширюючи діяльність УВКБ ООН в Африці, він сприяв подальшому міжнародному визнанню глобального характеру проблеми біженців. Після Фелікса Шнайдера у 1965–1977 рр. комісаром став Садруддін Ага Хан. Він укріпив відносини УВКБ з африканськими державами і сприяв вдосконаленню співпраці між інакшими установами системи ООН при розв'язанні проблем масового переміщення населення в країнах Африки на півдні від Сахари і Азії. У 1978–1985 рр. на посаду комісара призначено Пауля Хартлінга. У період його перебування на посаді Верховного комісара УВКБ організувало широкомасштабні операції по наданню екстреної гуманітарної допомоги – в районі Африканського Рогу і в Центральній Америці, а також для афганських біженців в Азії. У 1986–1989 рр. Жан-П'єр Хокке, який став комісаром

продовжив займатися проблемою захисту прав біженців з Індокитаю. В січні 1990 р. – листопаді 1990 р. Торвальд Столтенберг. Як Верховний комісар він здійснював контроль за проведенням декількох початих раніше операцій по репатріації населення, особливо в Центральній Америці.

Протягом 1991–2000 рр. Верховником комісаром була Садако Огата. Вона контролювала проведення широкомасштабних надзвичайних операцій УВКБ в Північному Іраку, Боснії і Герцеговині, Косово і в районі Великих озер в Африці. За час її перебування в посаді Верховного комісара бюджет і персонал УВКБ ООН збільшилися більш ніж вдвоє, УВКБ ООН брало все більш активну участь в наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам і іншим групам цивільного населення в конфліктних ситуаціях. Підкреслюючи зв'язок між проблемою біженців і міжнародною безпекою, вона зміцнювала відносини УВКБ ООН з Порадою Безпеки.

Політику, почату С. Огата продовжив Рууд Любберс, який який був комісаром протягом 2001–2005 рр. Він закликав до "мінімуму бюрократії і максимуму гнучкості" в допомозі біженцям, мінімуму ієрархії і максимуму відповідальності і прозорості в діяльності УВКБ. Р. Лабберс активно знаходив фінансові ресурси для підтримки біженців. З 2005 р. по теперішній час Верховним комісаром є Антоніо Гутерріш. Він став фундатором португальської Ради біженців. Також він активно займається вирішенням проблем захисту прав біженців, які виникають на сьогоднішній день.

Отже, проблема захисту прав біженців була завжди актуальною і потребувала вирішення. Саме завдяки зусиллям ООН було створено потужний орган – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, який існує і сьогодні. Завдяки його діяльності було надано правовий захист і соціальну підтримку мільйонам біженцям.

*Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри міжнародного права
Кудас І. Б.*